

The Archetypal Function of Jung's Analytical Psychology Theory in the Cultural-Literary Flourishing of Iranian Women

Negin Heidarizadeh^{1*}

1. Assistant Professor, Department of English Literature, Faculty of Humanities, Masjed-Soleiman Branch, Islamic Azad University, Masjed-Soleiman, Iran.

Citation: Heidarizadeh, N. (2023). The archetypal function of Jung's Analytical psychology theory in the cultural-literary flourishing of Iranian women. *Journal of Woman Cultural Psychology*, 14(56), 61-72.

<https://doi.org/10.22034/jwcp.2023.704676>
 20.1001.1.20088426.1402.14.56.5.0

ARTICLE INFO

Received: 27.02.2023
Accepted: 22.04.2023

Corresponding Author:
Negin Heidarizadeh

Email:
negin_heidarizadeh2010@
yahoo.com

Keywords:
Archetype
Jung's analytical
psychology
Cultural-literary
Iranian women

Abstract

The aim of the current research was to investigate the concept role of archetype in Jung's analytical psychology theory on the cultural-literary flourishing of Iranian women. The research universe included all texts related to the archetype concept of the Jung's theory and cultural-literary works of Iranian women. The sample of the research subsumed the works of Etisami, Daneshvar, Behbahani and Farrokhzad. The research method was descriptive-analytical. The data was collected via library method and through note taking on index cards. An analytical procedure was applied to analyze the data. The results showed that according to Jung's point of view, the archetype has been deposited in the collective unconscious through repeated and similar experiences in the lives of the ancestors. These archetypes appear in different forms in mythology, dreams and individual fantasies, in religion and also in literature. The persistence of these archetypes in mythology and literature was due to their realness, which could give deep meaning to human life. Writing or a literary work with eternal themes could become a universal concept. Therefore, female writers and female poets were faced with common semantic images or archetypes similar to the universal symbol, this features remain forever and eternal in the minds of people.

Extended abstract

Introduction: Due to the analytical psychology of Carl Gustav Jung (1875-1961); archetype is considered as "primordial images" and it was defined as "psychic remnants" of repeated types of common experience in the life of the ancestors and the "collective unconscious" of the human race which was reflected in mythology, dreams, and literary works. The literary writing of the world today witnessed the presence of female poets and writers who could create characters and immortal stories. The Iranian contemporary literature to be shined by the presence of female poets and writers such as Etisami, Farrokhzad, Daneshvar and Behbahani Therefore; the aim of the current research was to investigate the concept role of archetype in Jung's analytical psychology theory on the cultural-literary flourishing of Iranian women.

Methods: The research universe included all texts related to the archetype concept of the Jung's theory and cultural-literary works of Iranian women. The sample of the research subsumed the works of Etisami, Daneshvar, Behbahani and Farrokhzad. The research method was descriptive-analytical. The data was collected via library method and through note taking on index cards. An analytical procedure was applied to analyze the data.

Results: The results showed that according to Jung's point of view, the archetype has been deposited in the collective unconscious through repeated and similar experiences in the lives of the ancestors. These archetypes appear in different forms in mythology, dreams and individual fantasies, in religion and also in literature. The persistence of these archetypes in mythology and literature was due to their realness, which could give deep meaning to human life. Writing or a literary work with eternal themes could become a universal concept. Therefore, female writers and female poets were faced with common semantic images or archetypes similar to the universal symbol, this features remain forever and eternal in the minds of people.

Conclusion: The understanding of poetry today is associated with the existence of women and maternal and romantic creations. Women's poetry, like Nimai's free poetry, have found an opportunity for women's emotions to emerge, and the sonnets transformed to out of the classical state. Among the Iranian intra-cultural and extra-cultural intellectual streams, two types of committed poetry; community-oriented sonnets and post-modern sonnets contributed the most. The poetry of contemporary Iranian women has moved towards new horizons after the poetry of Simin Behbahani and Forough Farrokhzad. The results indicated that the social and cultural challenges in Iran were able to create a space for the literary flourishing of women in writing poems and writing. From Jung's point of view, the primordial face is deposited in the collective unconscious through repeated and similar experiences in the lives of the ancestors. These eternal forms appear in different forms in mythology, dreams and individual imaginations, in religion and also in literature. In the explanation of the present findings, it could be concluded that the reason for the persistence of these archetypes in mythology and literature was because they were real and could impose deep meaning to human life. Therefore, this study showed how a writing or a literary work with ancient themes could become a global concept although they were far apart in terms of space and time. The fact that the writers and poets were women made them face common semantic images or archetypes similar to the universal symbol.

Author Contributions: Dr Negin Heidarizadeh: Content editing, data collecting, ideation and designing the general framework, conclusion and correction of the article and corresponding author. Author reviewed and approved the final version of the article.

Acknowledgements: The writer of this article appreciated all those who had been effective in completing this research with their critique and consultation.

Conflict of Interest: In this study, no conflict of interest was reported by the author.

Funding: This study did not receive any financial supports.

نقش مفهوم صورت ازلی نظریه روان‌شناسی تحلیلی یونگ در شکوفایی فرهنگی - ادبی زنان ایرانی

نگین حیدری زاده^{۱*}

۱. استادیار، گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشکده علوم انسانی، واحد مسجدسلیمان، دانشگاه آزاد اسلامی، مسجدسلیمان، ایران.

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی نقش مفهوم صورت ازلی نظریه روان‌شناسی تحلیلی یونگ در شکوفایی فرهنگی-ادبی زنان ایرانی بود. جامعه پژوهش شامل کلیه متون مربوط به مفهوم صورت ازلی نظریه یونگ و آثار فرهنگی-ادبی زنان ایرانی می‌باشد. نمونه پژوهش آثار اعتصامی، دانشور، بهبهانی و فرخزاد بود. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی است. گردآوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای و از طریق فیش‌برداری صورت گرفت. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیلی استفاده شد. نتایج نشان داد که طبق دیدگاه یونگ، صورت ازلی از طریق تجربیات مکرر و مشابه در زندگی پیشینیان در ضمیر ناخودآگاه جمعی به ودیعه گذاشته شده است. این صورت‌های ازلی به صورت‌های مختلف در اساطیر، روایاها و تخیلات فردی، در مذهب و هم‌چنین در ادبیات ظاهر می‌شوند. ماندگاری این کهن‌الگوها در اساطیر و ادبیات، به دلیل واقعی بودن آن‌ها است که می‌تواند معنای ژرف و عمیقی به زندگی انسان‌ها بدهد. یک نوشتار یا یک اثر ادبی با داشتن مضامین صورت ازلی است که می‌تواند یک مفهوم جهانی شود. بنا براین نویسندگان زن و شاعران زن با تصاویر معنایی مشترک یا همان کهن‌الگوهای مشابه با نماد جهانی روبرو می‌شوند، این ویژگی در ذهن انسان‌ها به طور همیشگی و جاودانه باقی می‌ماند.

کلیدواژه‌گان: صورت ازلی، روان‌شناسی تحلیلی یونگ، فرهنگی-ادبی، زنان ایرانی.

اصطلاح صورت ازلی یا آرکی تایپ (Archetype) یکی از الگوهای کهن است؛ که الگوهای دیگر در زمان‌های متفاوت و ملیت‌های مختلف از روی آن نوشته می‌شوند و در روان‌شناسی و ادبیات مدرن به این اصطلاح بار معنایی بیشتری داده‌اند. این امر مدیون روان‌شناسی تحلیلی کارل گوستاو یونگ (Carl Gustav Jung, 1961-1975) می‌باشد. یونگ در دیدگاه خود اشاره به کهن الگوها از طریق تجربیات مکرر و مشابه در زندگی پیشینیان در ضمیر ناخودآگاه جمعی (collective unconscious) اشاره می‌کند که آن را به صورت اشکال مختلف در اساطیر، مراسم مذهبی، رؤیاهای و تخیلات فردی و بالاخره در متن نوشتاری ادبی نشان می‌دهد. یونگ آرکی تایپ را «صور اولیه» (primordial images) می‌داند و در تعریف آن می‌گوید که این صور «بقایای روانی» انواع مکرر تجربه در زندگی نیاکان اولیه و ضمیر ناخودآگاه جمعی «نژاد بشر است و در اساطیر و روایا و آثار ادبی جلوه می‌یابد» (Frye, 1990, Translated by Hosseini, 1998). ضمیر ناخودآگاه جمعی یونگ، آرکی تایپ و مُثُل افلاطون و صورت مثالی سهروردی و صور معنوی و روحانی زرتشت (فروهرها) و آنچه عطار و مولانا درباره «من ملکوتی» «آبر آگاهی انسان» مطرح کرده‌اند، حاکی از شباهت این اندیشه‌ها در ساخت ادراک انسان‌ها است (Payandeh, 2015)؛ یعنی بعضی از الگوهای رفتاری عاطفی و فکری که به گونه ارثی در تمامی انسان‌ها به ودیعه گذاشته شده و یونگ تحت عنوان کهن الگو از آن یاد نموده، که در روند رشد شخصیتی انسان تأثیر به‌سزایی دارند. این تصاویر ازلی، از ضمیر «ناخودآگاه جمعی» سرچشمه می‌گیرند (Parvini & et al., 2017).

نوشتار ادیبانه کهن الگوی جهانی، امروزه شاهد حضور زنان شاعر و نویسنده‌ای است که خود می‌توانند خالق شخصیت‌ها و داستان‌هایی جاودانه باشند. هنر پیوندی بین زبان و احساسات نویسنده و شاعر است. خاصیت ویژه هنر، همین ارتباط غیرقابل گسست آن با احساسات است. اهمیت این گونه نوشتار هنری و ادبی در این است که می‌تواند به درک بیشتر ادبیات جهانی و نقش زن در جهان کمک کند و دیدگاه‌های زنان را بسط و گسترش دهد. هیچ جریان و دوره‌ی ادبی را نمی‌توان سراغ گرفت که زنان در آن نقشی ماندگار ایفا نکرده باشند و صفحات و آثاری به نام آنان رقم نخورده باشد (Khajati, 2013). در رویکرد «تطور کهن الگوها» ابتدا باید به سرنمونه‌ها (prototypes) و رد پای یک کهن الگو در اساطیر و پیش زمینه‌های مشخص شود؛ سپس به بررسی آن در متون حماسی، داستان‌های غنایی، شهسوارنامه‌ها، روایات عامیانه و روایات شفاهی پرداخته شود و دگر پیکری‌های آن را در این متون نشان داد. در پایان نیز باید سیر امروزی و دگردیسی آن را در متون ادبی - هنری معاصر مشخص کرد؛ در قالب‌های کهن الگوها دو نوع شخصیت وجود دارد شخصیت‌های کلیشه‌ای و شخصیت‌های اساطیری، شخصیت‌های کلیشه‌ای یعنی شخصیت‌هایی که از گذشته تا امروز در متون مختلفی وجود داشتند و رفتار آن‌ها از پیش تعیین شده می‌باشد مانند قهرمان ویرانگر نامادری و فرزند مقدس. شخصیت‌های اساطیری شخصیت‌هایی هستند که در اساطیر وجود دارند و به شکل اسطوره باقی مانده‌اند مانند ایزدان و ایزد بانوان. در بررسی مفاهیم شخصیت‌های اسطوره‌ای و کهن الگویی گزارش شده که انسان‌گرایی به شخصیت‌های اسطوره‌ای کهن الگویی دارد و در بسیاری از اوقات بر مبنای کهن الگوهای درونش رفتار می‌کند (Jamshidi & et al., 2023). ایماژهای کهن الگوها در مطالعات ادبیات تطبیقی مانند آب، آتش، میوه ممنوعه، برخی از اعداد، برخی از رنگ‌ها، ماندالا (به معنی دایره که نمادی برای جهان هستی است)، بهشت و جهنم است. نمادهایی مانند باغ بهشت، تصویری از خدا و ماندالا در درون انسان نشان دهنده این کهن الگو است که در دوره‌های مختلف و برای نژاد انسانی مختلف تکرار می‌شود. همه این‌ها نمادهای کهن الگویی هستند که در نقدهای اسطوره‌ای و خصوصاً در ادبیات و روان‌شناسی به آن‌ها توجه می‌شود؛ کهن الگوها با ادبیات پیوندی ناگسستنی دارند و هم‌چنین با متن‌های روان‌شناسی، انسان‌شناسی، قوم‌شناسی، اسطوره‌شناسی، و هنر ارتباط تنگاتنگ دارند. لذا با توجه به مطالب ارایه شده، هدف پژوهش حاضر، بررسی نقش مفهوم صورت ازلی نظریه روان‌شناسی تحلیلی یونگ در شکوفایی فرهنگی - ادبی زنان ایرانی است.

طرح پژوهش، جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

روش پژوهش توصیفی-تحلیلی است. جامعه پژوهش شامل کلیه متون مربوط به مفهوم صورت ازلی نظریه یونگ و آثار فرهنگی-ادبی زنان ایرانی می‌باشد. نمونه پژوهش آثار شاعران و نویسندگان از جمله اعتصامی، دانشور، بهبهانی و فرخزاد بود.

روش اجرا

در ابتدا اطلاعات مربوط به مفهوم صورت ازلی براساس نظریه یونگ و نقش آن در نگارش فرهنگی-ادبی آثار شاعران و نویسندگان زن ایرانی جمع‌آوری شد. گردآوری اطلاعات به شیوه‌ی کتابخانه‌ای و از طریق فیش برداری صورت گرفت؛ پس از آن با تکیه بر یافته‌های گردآوری شده، به بررسی مفهوم صورت ازلی و نقش آن در نگارش فرهنگی-ادبی آثار زنان شاعر و نویسنده از جمله اعتصامی، دانشور، فرخزاد و بهبهانی پرداخت.

یافته‌ها

برای بیان نقش مفهوم صورت ازلی نظریه روان‌شناسی تحلیلی یونگ در شکوفایی فرهنگی-ادبی زنان ایرانی لازم است که آشنایی بیشتری با نقد صور نوعی، کهن‌الگوها و پیام مفهوم سمبل، نماد و یا نشانه وجود داشته باشد تا بتوان به درک انسجام متون دوره کهن با شعر معاصر صورت گیرد. بنابراین در این قسمت به مفهوم ازلی نظریه یونگ و نقش آن در آثار فرهنگی نویسندگان زن دانشور و بهبهانی و شاعران اعتصامی و فرخزاد پرداخته شد.

نقش زنان در نوشتار ادبی فارسی

نورثروپ فرای (Northrop Frye, 1912-1991) فیلسوف و اسطوره‌شناس کانادایی، در کتاب تحلیل نقد چنین بیان می‌کند: "در نقد صور نوعی، آگاهی و وقوف شاعر را فقط تا بدان پایه در نظر می‌گیرند که خود شاعر به آن اشاره کرده باشد یا از شاعران دیگر تقلید کرده باشد یا آگاهانه از سنت بهره گرفته باشد؛ و رای این حد، اختیار شاعر در شعرش پایان می‌گیرد و فقط منتقد صور نوعی می‌تواند به ارتباط آن با بقیه ادبیات بپردازد" (Frye, 1990, Trans-). وی معتقد است که صورت ازلی به‌عنوان نمادی است که می‌تواند شعر و یا نوشتار ادبی را از دوره کهن با شعر معاصر گره بزند؛ به عبارتی این ارتباط می‌تواند در تجربه ادبی انسان‌ها، وحدت و انسجامی ایجاد کند که پیام آور مفهوم سمبل و یا نماد و نشانه باشد. وی توانسته است که نقد اسطوره‌ای را برای بیان ساز و کار کهن‌الگوها به کار ببرد؛ نمونه‌ای ساده از این کهن‌الگوها را می‌توان در تکرار مفهوم مرگ و تولد در نوشتار ادبی مشاهده کرد؛ زبان هسته اصلی در فهم و درک انسان هاست و نشانه‌ها در زبان به بازنمایی چیزی بیرون از الگوی کلمات اطلاق می‌شوند (Frye, 1990, Translated by Hosseini, 1998). بنابراین در مرحله اسطوره‌ای، سمبل‌ها اشعار واحد ساختاری متمایزی پیدا می‌کنند که باز تکرار می‌شوند یعنی به صورت ازلی در می‌آیند. صورت ازلی (آرکی‌تایپ‌ها)، همان تکرار تصاویر در ادبیات هستند و همان طور که Junqani (2016) در مقاله خود گزارش داده است که آرکی‌تایپ عاملی ارتباطی است که به منزله تصویری تکرار شونده، و وحدتمند شعر را تضمین می‌کند و منجر به وحدت در کار ادبی می‌شود و دارای این قابلیت است که مشخص کند تمام آثار تولید شده در یک روش و یا شیوه خاص به طور کلی یک سخن یا کلامی بیش نیست. اریک فروم (Erich Fromm) روان‌کاو و نظریه پرداز روانی-اجتماعی، وجه اشتراک اسطوره‌ها و رویاها را هم‌چنین زبان سمبولیک می‌داند، کهن‌الگوها را با اسطوره‌ها و رویاها در پیوندی همیشگی می‌بیند. چون بر این باور است که «زبان سمبولیک زبانی است که تجربیات درونی، احساسات و افکار را به شکل پدیده‌های حسی و وقایعی در دنیای خارج بیان می‌کند و منطق آن با منطق معمول و روزمره فرق دارد؛ منطقی که از مقوله‌های زمان و مکان تبعیت نمی‌کند و بر عکس تحت تسلط عواملی چون درجه شدت احساسات و تداعی معانی است. این زبان را می‌توان تنها زبان بین‌المللی و همگانی نژاد انسانی تلقی کرد چون برای همه نژادها و فرهنگ‌های گوناگون و در تمام طول تاریخ مفهوم یکسانی داشته است (Fromm, 1995).

برای بیان نقش صورت ازلی (آرکی تایپ) زنان در نوشتار ادبی فارسی اشاره ای به شاهنامه و جایگاه زن و فرزندان در آن می شود: شاهنامه در برگیرنده ابیاتی است که در آن حکیم توس آیین همسریابی و همسررداری را گزارش می کند و در تدبیر و اداره منزل وزن و فرزند دیدگاه هایی را ارائه می دهد، دیدگاه فردوسی در مورد زنان مثبت است برای این که زنان در شاهنامه مادری مهربان و یا همسری با وفا بوده اند به جز سودابه که در اصل دختری تورانی بوده و همسر پادشاه ایران و نا مادری سیاوش است که با دسیسه چینی موجب دربه دری و مرگ سیاوش می شود. در نوشتار ادبی فارسی هویت زن نقش کلیدی دارد؛ روایت گری و منطق او در مرکزیت کار ادبی قرار دارد، در بعضی آثار نقطه نظر زن است که از طریق آن می توان دیگران را دید و در باره دیگر شخصیت های داستان قضاوت کرد (Bahmirian & Loimi, 2008).

نوشتار نویسندگان و شاعران زن ایرانی

تا قبل از انقلاب مشروطه، محدودیت های سنتی و فرهنگی در جامعه توانست یک دید کلی به زن در جامعه بدهد، به این صورت که زن را مطیع، محبوب و ساکت می خواست؛ زن هنرمند به تأیید جامعه نمی رسید و از صحنه تاریخ و ادب رانده، وبه اندرونی سکوت و انزوا پناهنده می شد (Nejadfardelrestani, & et al., 2000). یکی از دستاورد های انقلاب مشروطه توجه به مسایل و حقوق زنان بود، تحول و تغییر می تواند شروع نویی برای رسیدن به هدفی نو باشد؛ که توانست پیش زمینه ای برای ادبیات معاصر باشد که در آن موضوع زن یکی از مهم ترین عامل بود. انقلاب مشروطه توانست سرنوشت زن ایرانی را دگرگون سازد و زن را از زیر سلطه ی خرافات و جهل و نادانی برهاند و به او این توانایی را بدهد که با داشتن نقشی پایدار راهی به جامعه و اجتماع پیدا کند و پس از آن بتواند ارزش واقعی و انسانی خود را بیابد و هویتی واقعی برای خود بسازد (Fasihi, 2019). بعد از انقلاب مشروطه زنان تصمیم گرفتند که در تحولات اجتماعی از خود نقشی ماندگار بسازند. تاریخچه ی شعر زنان نشان می دهد که زنان شاعر به دلیل پیدا کردن جایگاه ویژه ای برای خود بودند تا بتوانند زن را در جامعه مطرح کنند. میدان شعر زنان ایران با نام برخی از زنان مانند مهستی گنجوی، پروین اعتصامی، فروغ فرخزاد و... همراه است. گنجوی نخستین زنی است که به رباعی سرایی مشهور بود. رباعیات او کلا عاطفی است (Shamisa, 2011). انقلاب مشروطه موجب تحول و دگرگونی در تاریخ و ادبیات ایران شد و نقطه شروع بیداری و آگاهی زنان نیز بود. از این زمان به بعد زنان اندیشه ها، افکار و نبوغ خود را در قالب شعر تراوش می کردند اشخاصی مانند پروین اعتصامی و فروغ فرخزاد بعد از آن توانستند اشعار خود را به چاپ برسانند. نتیجه حاصل از چنین پژوهش هایی که اشاره به تعداد فزاینده زنان در کار نوشتن شعر و داستان دارد، این است که این روند در دوران رواج شعر نیمایی، به اوج می رسد و زنان به دلیل حضور در اجتماع و برخورداری از حقوق زیست جمعی، بیشتر به شعر روی آوردند. یکی از نکته های مهم شعر زنان و به تبع آن غزل سرایان معاصر، تعداد روز افزون زنان شاعر است (Salimi & Mahmoudi, 2021).

- پروین اعتصامی:

پروین اعتصامی شاعری است که از دوران نوجوانی با بهره گیری هنرمندانه از نظم و ادبیات فارسی، به انتقاد از شرایط موجود و بیان کاستی های جامعه خویش می پردازد، دیوان اشعارش به عنوان تنها یادگار از او، سرشار از مناظره ها، تمثیل ها و کنایه ها با مضامین اجتماعی است (Zulfiqari & Mirzaei, 2011). اعتصامی به بررسی جامعه شناختی، نابرابری های اجتماعی و طبقاتی پرداخته و سعی بر این داشته که نگاه آرکی تایپ خود را به شرایط سیاسی و اجتماعی که از آن متاثر بوده برساند و نمادهایی در باره زن و رهایی زنان مطالبی را ارائه دهد که نشان دهنده نابرابری اجتماعی و نابرابری طبقاتی کهن الگوی صورت ازلی است. اعتصامی در طی عمر کوتاه خود توانست ۲۴۸ قطعه شعر در قالب های مختلف بسراید. وی وضع بد اجتماعی و رنج و مشقت مردم مشرق زمین و عدم موفقیت شرقیان را به سبب اعتنا نداشتن به مشکلات زنان جامعه می دانست. پروین اعتصامی در اشعار خود مدام اشاره به محرومیت علمی زنان و گله مند جدایی زنان از نور علم و آگاهی بود.

نور دانش را از چشم زن نهان می‌داشتند این ندانستن ز پستی و گران جایی نبود

یکی از توصیه‌های موکد پروین اعتصامی به زنان، تلاش برای کسب دانش و آگاهی است (Seyed Rezaei, 2010). منظور وی این است که زن می‌تواند نسبت به حقوق خود در جامعه مطلع باشد و وظیفه‌ی خود را به خوبی انجام دهد. وی بزرگترین مال و ثروت زن را هم‌زمانی او می‌داند.

حطام و ثروت زن چیست؟ مهر فرزندان
(Etesami, 2005)

توان و توش ره مرد چیست؟ یاری زن

زن در اشعار اعتصامی نقش پررنگی دارد. وی در اشعار خود به مسائل اخلاقی و اجتماعی می‌پرداخت و حمایت خود را از زنان در جامعه نشان می‌داد. وی زن را در جایگاه والای «مادری» و «همسری و در جایگاه «زن» به معنای زن ایرانی در جامعه نگاه کرده است. اعتصامی در اشعارش، مادر خوب را کسی می‌داند که به دنبال کسب آگاهی و دانش است، چون در این صورت می‌تواند تأثیر مثبتی در رشد شخصیت فرزندش داشته باشد؛ شعر اعتصامی تلفیقی از خرد و پند کهن همراه با نوعی دلسوزی و واکنش در مقابل مسائل است که یادآور آثار نویسندگان قدیم است. توجه به زندگی محرومان در شعر او باعث برتری آثارش نسبت به آثار شاعران معاصرش بود وی مناظره را در شعر فارسی به سبک بسیار زیبایی زنده کرد؛ این نوع شعر برای بیان موضوع با اهمیتی که در ذهن شاعر است به کار گرفته شده است (Yahaqi, 2002).

- سیمین دانشور:

سیمین دانشور، نخستین زن ایرانی بود که به صورت حرفه‌ای داستان نویسی را شروع کرد؛ رمان سووشون نوشته دانشور مضامین اسطوره‌ای و کهن‌الگوهای بسیاری در آن بازآفرینی شده است برای مثال درخت یکی از آرکی تایپ‌هایی است که در این رمان به آن توجه ویژه‌ای شده است؛ نویسنده در آرکی تایپ درخت، مفهوم زندگی، باروری، امیدواری، استقامت و غیره را القاء نموده است؛ درخت در این رمان با مفاهیمی مانند مادینگی، نور، جاودانگی، سوگواری، آرامش، جنسیت و کسب تجربه عرفانی ارتباط پیدا می‌کند و به درختانی از قبیل سرو، گردو و کاج اشاراتی شده است (Karimi Qarababa & Rezaei, 2014). توجه او به دنیای زنان و توصیف دنیای عینی و ذهنی زنان توانست او را از دیگر نویسندگان متمایز کند؛ خلاقیت او در وصف وجودی زن و ویژگی‌های درونی زنانه، وجدان و مهر مادرانه و زنی عاشق و معصوم است. چنین به نظر می‌آید که دل مشغولی دانشور در آثار خود بیشتر به سمت هویت و شخصیت زنانه و پیدا کردن جایگاهی مطمئن برای زن ایرانی است؛ دانشور می‌خواست نشان دهد که زن هم می‌تواند در جامعه و اجتماع کار کند و استقلال داشته باشد.

دانشور با توجه به تجربه زنانه خود، در آفرینش شخصیت‌های زن موفق بود و در آثار خود سعی می‌کرد که چشم‌اندازی از آینده‌ی زنان و نقش مثبت آنان در تحولات اجتماعی را ترسیم کند و آن‌ها را به عنوان کنشگر اجتماعی با شخصیتی محافظه‌کار نشان دهد. دهباشی، در باره دانشور چنین می‌گوید: به درستی از حقوق زنان دفاع می‌کند و هم مادر خوبی است و فرزندان خوبی تربیت کرده است؛ همین که خودش را زنی می‌داند که باعث رشد در اشعارش معرفی می‌کند (Dehbashi, 2003).

- سیمین بهبهانی:

در اشعار بهبهانی، جلوه‌های رمانتیسم در چهار مجموعه شعر جای پا، چلچراغ، مرمر و رستاخیز وجود دارد به عبارتی می‌توان گفت آرکی تایپ‌های شعر بهبهانی با مفاهیم رمانتیک گره خورده است و به مفاهیمی مانند فردیت (احساس گرای، حزن و اندوه)، نوستالژی (دوران کودکی، نقد مدنیت، تحسیر بر زوال ایده آل‌ها)، اساطیر،

سادگی و گریز از فخامت‌های سنتی، مذمت سرمایه داری، همدلی با طبیعت، دین‌گرایی و رمانتیسم اجتماعی (همدلی با محرومان و رنج‌هایشان) دسته‌بندی شده‌اند (Rahimi & et al., 2013).

پایدار بودن اسم سیمین بهبهانی در ادبیات شعر فارسی به خاطر "ابتکار سیمین بهبهانی در کشف وزن‌های تازه عروضی و کاربرد آن‌ها، او را از نام‌آوران غزل فارسی ساخته است" (Abu Mahboub, 2018). وی تاکنون بیش از ششصد قطعه شعر از جمله مانند: جای پا، مرمز، دشت ارزن، رستاخیز و... سروده است؛ وی تحت تاثیر اشعار نوپردازان رگه‌هایی از تخیل رمانتیکی را در غزل‌های خود آشکار کرد که مجموعه‌ی غزل «رستاخیز»، بیانگر تلاش او در یگانگی و تلفیق روح تغزلی با نگرش و محتوای اجتماعی است. بهبهانی معتقد است: "زن می‌تواند کشتی شکسته را به نجات برساند و معتقدم که مظلوم نیست، در هم شکسته و خرد نیست؛ به همان اندازه که از ظالم نفرت دارم از مظلوم هم نفرت دارم. من چون زن هستم، هر نوع قبول ستم را از سوی زن گناه نا بخشودنی می‌دانم و هر گونه دل‌سوزی و ترحم را بر او توهین مستقیم به شمار می‌آورم" (Behbahani, 2002).

درویشی و زیرک‌ساز، در مقاله‌ای با عنوان "زن در اشعار سیمین بهبهانی چنین می‌نویسند: «بهبهانی یکی از بزرگ‌ترین و تاثیرگذارترین شاعران معاصر ایران است که در چند دهه اخیر نقشی بی‌بدیل در جریان‌های اجتماعی و فرهنگی داشته و همواره مدافع حقوق زنان بوده است؛ هنر سیمین بهبهانی این است که شعر را از شکل یک صدای فردی در آورده و تبدیل به یک صدای جمعی کرده است؛ مهم‌ترین مسئله در مورد شعر سیمین بهبهانی روح زنانه و مادرانه حاکم بر آن است؛ روحی که موجب باروری و آفرینش‌گری گسترده‌ی کاری وی شده است» (Darvishi & Ziraksaz, 2019).

- فروغ فرخزاد:

کهن‌الگوهای موجود در اشعار فروغ فرخزاد از جمله: مام بزرگ یا بزرگ بانوی هستی، کهن‌الگوی قهرمان و کهن‌الگوی تولد دوباره و کهن‌الگوی عشق است. در مقاله پژوهشی «بررسی آرکی تایپ در اشعار فروغ فرخزاد» نتایج نشان دادند که بیشترین مرجع اشعار فرخزاد به کهن‌الگوی مام بزرگ و کهن‌الگوی قهرمان باز می‌گردد (Pakdel & Sotoudeh, 2017). فروغ فرخزاد، ۱۲۸ شعر بدیع را در طی ۱۵ سال سروده است که موجب پدیدار شدن جایگاه ویژه‌ای برای وی در ادبیات معاصر شده است. فروغ با مجموعه‌های شعر اسیر، دیوار و عصیان در قالب شعر نیمایی کار خود را شروع کرد. سلیمی و محمودی در مقاله خود "واکاوی سیر تحول عناصر محتوایی غزل و شعر معاصر ایران" اشاره‌ای به اشعار فروغ فرخزاد و سیمین بهبهانی دارند که «در جهت نوآوری، نواندیشی و تحول در شعر زنانه» تاثیر به‌سزایی داشته‌اند و در ادامه گزارش می‌کنند «فروغ فرخزاد با این که فقط یک غزل سروده است؛ همین یک غزل او، از منظر صورت و محتوا نوآورانه و جریان‌ساز بوده است؛ به گونه‌ای که بیشتر محققان ادبیات معاصر ایران این غزل را سر آغاز تحول غزل نو فارسی دانسته‌اند» (Salimi & Mahmodi, 2021). ذوالفقارخانی، در مقاله خود شعر و افکار فروغ فرخزاد را چنین معرفی می‌کند: «فروغ نخستین شاعری است که زبان و اندیشه او کاملاً زنانه، لطیف، پاک، و بی‌آلایش است؛ هم‌چنین هیچ‌کس چون او، نتوانسته زندگی زن معاصر ایرانی را چنین در شعر خود به تصویر کشاند» (Zolfagharkhani, 2021). در مقاله‌ای به بررسی اشعار فروغ فرخزاد در رمانتیسم فردگرا و جامعه‌گرا پرداخته شده و اشاره‌ای به کهن‌الگوی اندوه، تنهایی، و مرگ در شعر ایشان شده است (Karimi Rad, & et al., 2022). به عبارتی تمام این کهن‌الگوها ریشه در ناملایمات زندگی شخصی و اجتماعی افراد و شاعر دارد که در الگوهای رفتاری، فکری و عاطفی انسانها باقی مانده است.

سید رضایی زنان شاعره ایرانی را به دقت دسته‌بندی کرده: "پروین اعتصامی شاعری است که در دل سنت فرهنگی ایستاده و اشعارش غالباً یاد آور باورهای زن سنتی ایرانی است؛ فروغ فرخزاد درست مقابل اوست یعنی او بر عکس اعتصامی در برابر سنت فرهنگی ایستاده است؛ سیمین دانشور درست در میان این دو قرار می‌گیرد" (Seyed Rezaei, 2010). اخوان ثالث، شاعر هم‌عصر فرخزاد، درباره او گفته است: فروغ فرخزاد هر وقت کار تازه‌ای را می‌خواست ارائه دهد بسیار لطیف و پرشور شعر می‌گفت. او شاعر خوبی بود، به‌خصوص شعرهای آخرش بسیار

لطیف و پرشور بود، شعرش ناب و نجیب بود (Shamisa, 2011). براهنی در کتاب تاریخ مذکر چنین می‌نویسد: "زن ایرانی در گذشته نه چهره‌ای از خود نشان داده و نه به دلایل اجتماعی و فرهنگی کسی توانسته است چهره او را با جلوه‌های مختلفش تصویر کند" (Brahani, 1984). آرزوی فروغ از زبان خودش «آرزوی من ایجاد یک محیط مساعد برای فعالیت‌های علمی، هنری، فرهنگی و اجتماعی زنان است» (Dashtiannejad & Baba Alian, 2019). غزل زنان ایران معاصر، پس از غزل سیمین بهبهانی و فروغ فرخزاد به سمت افق‌های نو حرکت کرده است که از میان جریان‌های فکری درون فرهنگی و برون فرهنگی ایران، دونوع غزل متعهد، اجتماع محور و غزل پست مدرن بیشترین سهم را دارد. غزل زنان نیز هم چون شعر آزاد نیمایی مجال بروز عواطف زنانه را یافته و غزل از حالت کلاسیک خارج شده است. مطالعه غزل زنان در این صد سال یعنی مطالعه صد سال جامعه‌شناختی شعر ایرانی است (Salimi & Mahmoudi, 2021).

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که طبق نظریه روانشناسی تحلیلی یونگ، صورت ازلی (آرکی تایپ)، کهن‌الگوها، تکرار تصاویر و مفاهیمی مانند مرگ و تولد، در بسیاری از اشعار مشهود است و آن‌ها را نمی‌توان تصادفی نامید؛ بلکه این ویژگی در ذهن انسان‌ها به طور همیشگی و جاودانه باقی است و در دوره‌های زمانی مختلف و در نقاط مختلف، به صورت متفاوت دوباره تکرار می‌شوند. زنان از ملیت‌ها و فرهنگ‌های مختلف، در شعرها و داستان‌های خود سخن می‌گویند. نتایج بیان‌گر این است که چالش‌های اجتماعی و فرهنگی در ایران توانست فضایی را برای شکوفایی ادیبانه زنان در نگارش اشعار و نویسندگی ایجاد کند؛ درک شعر امروز همراه با وجود زنان و خلاقیت‌های مادرانه و عاشقانه همراه شده است. بیان احساسات، اندیشه و عواطف زنان در شعر و نویسندگی با اسم و صدای خودشان می‌تواند تعبیری از شخصیت، هویت نو و سازنده برای نوشتاری ادبی و ماندگار باشد. غزل زنان ایران معاصر، پس از غزل سیمین بهبهانی و فروغ فرخزاد به سمت افق‌های نو حرکت کرده است که از میان جریان‌های فکری درون فرهنگی و برون فرهنگی ایران، دونوع غزل متعهد، اجتماع محور و غزل پست مدرن بیشترین سهم را دارد. از دیدگاه یونگ، صورت ازلی از طریق تجربیات مکرر و مشابه در زندگی پیشینیان در ضمیر ناخودآگاه جمعی به ودیعه گذاشته شده است. این صورت‌های ازلی به صورت‌های مختلف در اساطیر، رویاها و تخیلات فردی، در مذهب و هم‌چنین در ادبیات ظاهر می‌شوند. در تبیین یافته‌های حاضر می‌توان چنین استنباط کرد که، علت ماندگاری این کهن‌الگوها در اساطیر و ادبیات، به دلیل واقعی بودن آن‌ها است که می‌تواند معنای ژرف و عمیقی به زندگی انسان‌ها بدهد. بنابراین این مطالعه بیان‌گر این است که چگونه یک نوشتار یا یک اثر ادبی با داشتن مضامین صورت ازلی می‌تواند یک مفهوم جهانی شود. هر چند از لحاظ مکانی و زمانی با هم فاصله زیادی داشته باشند؛ زن بودن نویسندگان و شاعران توانست آن‌ها را با تصاویر معنایی مشترک یا همان کهن‌الگوهای مشابه با نماد جهانی روبرو کند.

سهم نویسندگان: دکتر نگین حیدری زاده: تدوین محتوا، جمع‌آوری اطلاعات، طراحی چارچوب کلی، ایده‌پردازی، اصلاح مقاله و نویسنده مسئول. کلیه متن توسط نویسنده بررسی شده و تأیید شده است.

سپاسگزاری: از همه دوستانی که در انجام این پژوهش و نوشتن این مقاله به اینجانب کمک کردند کمال تشکر را دارم.

تعارض منافع: در این پژوهش هیچگونه تعارض منافی توسط نویسنده گزارش نشده است.

منابع مالی: این پژوهش از منابع مالی برخوردار نبوده است.

References

- Abu Mahboob, A. (2018). *Maple Green Cradle (Life and Poems of Simin Behbahani)*. Tehran: Nashre Sales. [Persian] URL: <https://www.Gisoom.Com/book/1260635>
- Bahmirian Q., F., & Loimi, S. (2008). Familiarity with the role of women in literary developments. *Women and Culture, 1*(1), 56-68. URL: <https://sid.ir/paper/189658/fa>.
- Behbahani, S. (2002). *A Selection of Poems by Simin Behbahani*. Tehran: published by Marvarid. [Persian] URL: <https://www.Gisoom.Com/book/11790536>.
- Braheni, R. (1984). *Male history: ruling culture and condemned culture*. Tehran: Negah Publications. [Persian] URL: <https://www.Negah.Com/book>.
- Darvishi, O., & Ziraksaz, K. (2019). Women in the poems of Simin Behbahani. *Ormazd Research Journal, 5*(53), 235-249. [Persian] URL: <https://sid.ir/paper/525341/fa>.
- Dashtiannejad, S., & Baba Alyan, F. (2019). A study of men in Forough Farrokhzad's poems. *Ormazd Quarterly, 5*(42), 15-30. [Persian] URL: https://www.JR_OURMAZD.civilica.com/doc/795569/
- Dehbashi, A. (2003). *Book on the shore of the island of wandering, Dr. Simin Daneshvar's celebration letter*. Tehran: Sokhan. [Persian] URL: <https://WWW.Gisoom.Com/book/1287662>
- Etesami, P. (2005). *Parvin Etesami's Divan, by Mozaffarian, First Edition*. Tehran: Naghsh Andish. [Persian] URL: <https://www.digikala.com/product/dkp-231403/%DA%A9%D8>
- Fasihi, S. (2019). From the solitude of the home to the social arena, women's confrontation with the "duality of nature and culture" from the constitutional revolution to the end of the Qajar period. *Journal of History of Islam and Iran, 8*, 115-137. [Persian] URL: <https://ensani.ir/fa/article/326118/>
- Fromm, E. (1995). *Art Of Loving*. Harper & Brothers. Dublin: Thorsons. URL: <https://www.ISBN978-1-85538505-4>
- Frye, N. (1990). *Anatomy of Criticism: Four Essays*. Translated by Saleh Hosseini. (1998). Tehran: NilooFar Publications. [Persian] URL: <https://www.NilooFarPublications/Book/9789644480805>
- Jamshidi, R., Ghasemipour, G., & Abshirini, A. (2023). Archetypal Criticism: Theories and Approaches. *Literary Arts, 15*(1), 19-48. [Persian] DOI: [10.22108/liar.2023.136241.2222](https://doi.org/10.22108/liar.2023.136241.2222)
- Junqani, M. E. (2016). Northrop Frye and classification of symbols. *Literary Review Quarterly, 10*(40), 7-39. [Persian] URL: <https://www.magiran.com/p1855528>
- Karimi Qarababa, S., & Rezaei, M. (2014). An archetypal analysis of "tree" in the novel "Sushon". *Journal of Fiction Studies, 3*(2), 7-22. [Persian] URL: <https://ensani.ir/fa/article/394658/>
- Karimi Rad, N., Pakdel, M., Heidarizadeh, N., & Visi, A. (2022). Comparative study of Forough Farrokhzad and Fereydon Moshiri's poems in individualistic and socialistic romanticism. *Journal of Persian Poetry and Prose Stylology (Bahar Adeb), 15*(8), 149-163. [Persian] URL: <https://www.sid.ir/paper/1032395/fa>
- Khajat, B. (2013). Female poetry, the role of female poets in today's Iranian poetry. *Scientific Journal of Women and Culture, 10*(15), 9-20. URL: <https://www.sid.ir/paper/189740/fa>
- Nejadfardelrestani, E., Mehresa, B., & Farrokhzad, F. (2000). *Forough Farrokhzad Poetry*

- Collection. Tehran: Shaghayegh Publications. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1281385/>
- Pakdel, M., & Sotoudeh, A. (2017) *Examination of Archetype in Forough Farrokhzad's Poems*. Place of Publication. The First National Conference on Symbolism in Iranian Art with a focus on Native Arts, Tehran. [Persian] URL: <https://civilica.com/doc/748231/>
- Parvini, K., Ahmadzadeh, A., Roshanfekar, K., & Mohamadzadeh, H. (2017). From “Identification” to “Individuation”: The challenge of “self” within Nasimi’s poetry Relying on psychiatric criticism of “perfect man” archetype. *Literary Criticism*, 10(38), 121-145. [Persian] URL: <https://ensani.ir/fa/article/376304/>
- Payandeh, H. (2015). *Literary Criticism and Democracy*. Tehran: Niloufar. [Persian] URL: <https://www.iranketab.ir/book/18465-literary-criticism-and-democracy>
- Rahimi, S. M., Sarukolai, A., & Mohabed, Z. S. (2013). The effects of romanticism in the poetry of Simin Behbahani. *Research Journal of Ghanaian Literature*, 11(21), 103-124. [Persian] URL: <https://ensani.ir/fa/article/323127/>
- Salimi, H., & Mahmoudi, A. M. (2021). Analysis of the Evolution of the Content Elements of Contemporary Iranian lyric poetry. *Scientific Journal of Women and Culture*, 13(49), 49-61. [Persian] URL: https://jwc.ahvaz.iau.ir/article_686727.html
- Seyed Rezaei, T. (2010). Woman in the poetry of Parvin Etesami, Simin Behbahani and Forough Farrokhzad. *Journal of Persian Language and Literature*, 1, 97-122. [Persian] URL: <https://www.sid.ir/paper/199997/fa>
- Shamisa, S. (2011). *Guide to contemporary literature (Description and Analysis of Selected New Persian Poetry)*. Tehran: Mitra. [Persian] URL: <https://www.Gisoom.com.1736323>
- Shamisa, S. (2019). *A Look at Forough Farrokhzad*. Tehran: Morvarid. [Persian] URL: https://www.JR_JSHD.2645-3908
- Yahaghi, M. J. (2002). *Joybar Moments*. Tehran: Jamee. [Persian] URL: <https://www.Gisoom.com.1285752>